

De persoon, door mij aangeduid met het woordje 'ik', kwam op zekere maandag 8 juni 1903 's morgens omstreeks acht uur in Brussel ter wereld en werd geboren uit een telg van een oud Noordfrans geslacht en een Belgische, wier voorouders een paar eeuwen lang in het Luikse hadden gewoond om zich daarna in Henegouwen te vestigen. Het huis waar deze gebeurtenis plaatsvond – want elke geboorte is voor de vader, de moeder en enkele mensen die tot hen in een nauwe relatie staan, een hele gebeurtenis – stond aan de Louizalaan nummer 193 en is een jaar of vijftien geleden, opgeslokt door een groot flatgebouw, verdwenen. Nu ik aldus deze paar feiten – op zichzelf onbelangrijk, al reikt hun betekenis, en dat geldt voor ieder van ons, verder dan onze eigen geschiedenis en zelfs de geschiedenis als zodanig – heb opgetekend, blijf ik even stilstaan, overweldigd door de gedachte aan heel dat onontwarbare vlechtwerk van gebeurtenissen en omstandigheden waardoor wij allen min of meer worden bepaald. Dit kind van het vrouwelijk geslacht, nu al gevangen in de coördinaten van het christelijk tijdperk en het Europa van de twintigste eeuw, dat kleine roze lichaamje dat ligt te schreien in een blauwe wieg, dwingt mij mezelf een aantal vragen te stellen, iets waar ik des te meer tegen opzie omdat ze zo banaal lijken en een vakbekwaam schrijver zich wel zou wachten ze te formuleren. Dat kind ben ik, daaraan kan ik niet twijfelen zonder aan alles te twijfelen. En toch moet ik, om het onwerkelijke gevoel dat deze identificatie mij geeft althans ten dele te overwinnen, precies als wanneer ik een historisch personage weer tot leven zou proberen te wekken, noodgedwongen afgaan op flarden herinneringen uit de tweede of uit de tiende hand – inlichtingen, opgediept uit brieffragmenten of notitieblaadjes die per ongeluk niet in de prullenmand zijn terechtgekomen en waaraan onze weetgierigheid meer wil ontwringen dan ze te bieden hebben –

of moet ik op gemeentehuizen of bij notarissen officiële stukken napluizen waaraan de ambtelijke, juridische taal iedere mense-lijke inhoud heeft ontnomen. Ik besef heel goed dat dit allemaal vertekend of vaag is, zoals alles wat door de herinnering van teveel verschillende individuen opnieuw wordt geïnterpreteerd, nietszeggend als de woorden op de stippellijn van een paspoort-aanvraagformulier, onbenullig als de anekdotes die in de familie worden doorverteld, aangevreten, gelijk steen door mos of me-taal door roest, door wat zich ondertussen in ons heeft opge-voept. Maar toch vormen die stukjes bekende naakte feiten de enig begaanbare brug tussen dat kind en mij; ze zijn ook het enige bakken dat ons beiden op de zee van de tijd houvast biedt. Als ik er nu toe overga ze aaneen te leggen, ben ik benieuwd wat die montage oplevert: het beeld van een enkele mens en van een paar andere, van een milieu, een plaats, of hier en daar even een doorkijk naar wat geen naam heeft en geen vorm.

Wat nu de plaats betreft, die was eigenlijk min of meer toevallig, zoals dat het geval zou zijn met zoveel andere dingen in de loop van mijn leven en op de keper beschouwd waarschijnlijk van elk leven. Meneer en mevrouw de C. hadden juist een nogal grijze zomer doorgebracht op het familielandgoed op de Zwarteberg, op een van de heuvels in Frans-Vlaanderen, en hoewel die plek haar eigen schoonheid heeft en met name had in die tijd, voor de verwoestingen van de oorlog, hadden zij er voor de zoveelste keer het gevoel gehad dat de plek slechts verveling uitstraalde. De aanwezigheid van de zoon uit een eerste huwelijk van meneer de C. had de vakantie niet bepaald veraangenaamd: die chagrijnige jongen van achttien gedroeg zich onbeschoft jegens zijn stiefmoeder, die toch schuchtere pogingen deed om zijn gunst te winnen. Het enige uitstapje was eind september een kort verblijf in Spa geweest, de dichtstbijzijnde plaats waar meneer de C., een liefhebber van het kansspel, een casino kon bezoeken en fraaie spelsystemen testen zonder dat Fernande op de dijk te Oostende de equinoxstormen hoefde te trotseren. Bij de nadering van de winter lachte het vooruitzicht om voor het slechte jaargetijde hun intrek te nemen in het oude huis aan de rue Marais te Rijssel hun nog minder toe dan de zomerdagen op de Zwarteberg hadden gedaan.

De onuitstaanbare Noémi, de moeder van meneer de C. en door hem boven alle vrouwen verafschuwd, zwaaide toen al eenen- vijftig jaar de scepter over die beide huizen. Zij, de dochter van een president van de rechtbank te Rijssel, van rijke komaf en enkel om de bekoring van het geld ingetrouwd in een familie waar men zich nog steeds beklaagde over tijdens de revolutie geleden grote verliezen, duldde geen ogenblik dat men vergat hoe de weelde van nu vooral aan haar te danken was. Als weduwe en moeder beheerde zij het geld en kwam zij niet boven- matig scheutig tegemoet aan de behoeften van haar veertigjarige zoon, die in afwachting van haar overlijden zichzelf welgemoed door leningen aan het ruïneren was. Ze was verzot op het bezit- telijk voornaamwoord; tot vervelens toe kon je haar horen zeg- gen: 'Doe mijn salondeur dicht; ga eens kijken of mijn tuinman mijn paden al heeft aangeharkt; kijk eens op mijn klok hoe laat het is.' Vanwege haar zwangerschap was mevrouw de C. het reizen verboden, en dat was voor het paar dat van mooie plekjes en zonnige streken hield tot dan toe nu juist voor alles de oplos- sing geweest. Nu Duitsland en Zwitserland, Italië en het zuiden van Frankrijk vooralsnog niet meer in aanmerking kwamen, gingen meneer en mevrouw de C. op zoek naar een huis dat alleen voor hen zou zijn en waar de verschrikkelijke Noémi maar zelden zou worden uitgenodigd.

Bovendien miste Fernande haar zusters, vooral haar oudste zus- ter, juffrouw Jeanne de C. de M., die vanaf haar geboorte inva- lide was en die, omdat voor haar noch het huwelijk noch het klooster waren weggelegd, in Brussel een bescheiden maar naar haar zin zijnde woning had betrokken. Zij miste bijna evenzeer, en misschien nog wel meer, haar vroegere Duitse gouvernante, die nu als gezelschapsdame en voor het verrichten van allerlei kleine klusjes haar intrek had genomen bij juffrouw Jeanne. Deze strenge persoonlijkheid met haar gitzwart geborduurde blouses, maar begiftigd met een soort germaanse onschuld en jovialiteit, had voor Fernande de plaats van een moeder ingenom- men, want zij had de hare al op zeer jeugdige leeftijd verloren. In feite was het meisje later tegen die twee invloeden in opstand gekomen; en voor een deel was zij ook met meneer de C. ge- trouwd om aan dat vrome en wat kleurloze vrouwenmilieu te

ontsnappen. Nu, na twee jaar huwelijk, leken juffrouw Jeanne en juffrouw Fraulein haar de belichaming van het gezond verstand, de degelijkheid, de vredigheid en van een soort kalm levensgeluk. Daar kwam nog bij dat zij, opgevoed met een eerbied voor alles wat in de verte of nauw met Duitsland verband hield, bij haar bevalling per se wilde worden bijgestaan door een bepaalde arts in Brussel, die aan een Duitse universiteit had gestudeerd en bij wie haar getrouwde zusters zich tijdens hun zwangerschappen in veilige handen hadden gevoeld.

Meneer de C. gaf toe. Hij gaf bijna altijd toe aan de wensen van zijn opeenvolgende vrouwen, zoals later aan die van zijn dochter, dat wil zeggen van mij. Daarin school beslist een soort edelmoedigheid die ik, in die mate, enkel bij hem heb aangetroffen, een edelmoedigheid uit hoofde waarvan hij altijd liever *ja* dan *nee* zei tegen degenen van wie hij hield of zelfs alleen maar in zijn omgeving duldde. Daaraan lag ook een zekere onverschilligheid ten grondslag, die er in bestond dat hij geen zin had om in altijd irriterende discussies te moeten treden, en het gevoel dat niets er uiteindelijk *iets toe doet*. En tenslotte, dat vooral, behoorde hij tot die mensen, wier beweeglijke geest al was het maar even voor elk nieuw voorstel in vuur en vlam raakt. Brussel, waar Fernande wilde gaan wonen, zou de genoegens van de grote stad te bieden hebben die onder de grijze rook van Rijssel niet te vinden waren. Een wat bedachtzamer iemand zou hebben overwogen een paar maanden een huis te huren, maar de beslissingen van meneer de C. werden altijd geacht voor het leven te zijn genomen. Een makelaar werd belast met het zoeken naar het droomhuis; meneer de C. ging ter plaatse kijken om uit de aangeboden mogelijkheden een keuze te doen, en daarvan bleek, zoals te verwachten viel, alleen de duurste geschikt. Hij ging onverwijld tot de koop over. Het was een klein, voor driekwart gemeubileerd herenhuis met een klein tuintje, dat werd omgeven door met klimop begroeide muren. Wat aan dat huis vooral het hart stal van meneer de C., was een grote bibliotheek op de benedenverdieping, in empirestijl; op de schoorsteenmantel troonde majestueus op haar sokkel van groen marmer een witmarmeren buste van Minerva met helm en aegis. Juffrouw Jeanne en Fraulein troffen maatregelen om huispersoneel te vinden en een ver-

pleegster te krijgen die zich met Fernande zou bezighouden en daarna een paar weken zou blijven om moeder en kind te verzorgen. Meneer en mevrouw de C. arriveerden in Brussel met een onafzienbare hoeveelheid koffers, waarvan een aantal de boeken bevatten die voor de bibliotheekplanken bestemd waren, en met de teckel Trier die Michel en Fernande drie jaar tevoren op een reis door Duitsland hadden gekocht.

Het inrichten van het huis zorgde voor afleiding; het personeel werd doorgenomen: de keukenmeid Aldegonde en het kamermeisje, haar jongere zuster Barbara, oftewel Barbe, beiden geboren in de buurt van Hasselt bij de Hollandse grens; een huisbediende-tuinman en tevens stalknecht, belast met de zorg voor het paard en het kleine elegante rijtuigje bestemd om ritjes mee te maken door het nabije Terkameren. Ze beleefden het kortstondige genoegen om iedereen die deze wenste te bewonderen een geheel nieuwe behuizing te laten zien. De familie stroomde in groten getale toe: meneer de C. had waardering voor zijn schoonzuster Jeanne om haar gezonde en nuchtere verstand, en omdat zij zich zo flink hield onder haar kwalen. Hij had iets minder waardering voor Fraulein en haar onnozele blijmoedigheid. Bovendien had zij haar leerlingen zo goed Duits geleerd dat het hun tweede moedertaal was geworden; tijdens de bezoeken die Jeanne en Fraulein aan Fernande brachten, spraken zij uitsluitend die taal, iets wat meneer de C. kwetste, niet zozeer omdat hij dat gebabbel van vrouwen, dat hij niet bijster graag wilde begrijpen, niet kon volgen als wel omdat hij het een ontoelaatbaar gebrek aan goede manieren vond.

De broers van Fernande kwamen dineren: Théobald, de oudste, liet zich voorstaan op de getuigschriften van zijn ingenieursdiploma, maar hij had op dat gebied nog nooit iets gepresteerd en vertoonde daar ook niet veel neiging toe. Al op zijn negenendertigste een verstokt clubbezoeker leefde hij op de club en voedde hij zich met het geroddel van de club. Zijn altijd door een te stijve en te nauwe boord ontvelde speknec boezemde zijn zwager afkeer in. De jongere broer Octave dankte zijn romantische voornaam deels aan de neef van zijn moeder Octave Pirmez, een dromerig, bespiegelend essayist en een van de betere negentiende-eeuwse Belgische prozaschrijvers, maar toch vooral aan het

feit dat hij de achtste was uit een reeks van tien kinderen. Het was een man van gemiddelde lengte en hij maakte een prettige, wat onbenullige indruk. Hij was evenals zijn oom Octave een poëtische mijneraar, hij hield van reizen en schiep er genoeg in te paard of in een zelfontworpen licht rijtuigje in z'n eentje door Europa te trekken. Een keer zelfs had hij zich zowaar ingescheept om de Atlantische Oceaan over te steken en de Verenigde Staten te bezoeken – een voor die tijd zeldzame bevlieging. Hij, een man van vrij weinig ontwikkeling, hoewel overgoten met een dun literair vernisje (hij heeft van sommige van zijn reizen verslag gedaan in een onleesbaar, op eigen kosten gedrukt boekwerkje), en niet bijzonder geïnteresseerd in de kunstwerken uit de oudheid en de beeldende kunst in het algemeen, schijnt op die omzwervingen toch wel vooral het pittoreske van de route te hebben gezocht, zo geliefd bij alle reizigers uit die tijd, vanaf de oude Töpffer van de *Voyages en zigzag* tot en met de Stevenson van de *Travels with a Donkey*, en misschien ook een vrijheid die hij in Brussel niet had genoten.

De drie getrouwde zusters uit de provincie kwamen minder vaak; hun kinderen, hun taak als huisvrouw en hun verplichtingen als bestuursleden van liefdadigheidsverenigingen weerhieldden hen. Hun echtgenoten daarentegen gunden zich, voor zaken of voor hun plezier, vaker een reisje naar Brussel. Meneer de C. rookte een paar sigaren met hen, terwijl hij luisterde hoe ze uitweidden over de brandende actuele kwesties: het Frans-Italiaanse verdrag van Camille Barrère, het schandelijk radicalisme van de regering Combes, de Bagdad-spoorlijn en Duitslands verregaande invloed in het Nabije Oosten, en tenslotte, tot in het oneindige, over België's koloniale expansie en uitbreiding van handelsbetrekkingen. Deze heren waren vrij goed op de hoogte van alles wat zijdelings of direct met de beursschommelingen verband hield; inzake politiek gaven zij alleen de conservatieve gemeenplaatsen ten beste. Dit alles interesseerde meneer de C. maar matig; hij had op dat moment geen fondsen om in aantrekkelijke gewaagde ondernemingen te plaatsen, en voor hem was ieder politiek nieuws onwaar, of bestond in ieder geval uit een mengeling van een beetje waarheid en veel leugens, en hij voelde zich niet geroepen een poging te doen die uit elkaar te

houden. Een van de redenen die hem hadden doen besluiten de hand van Fernande te vragen, was dat zij als wees aan niemand was gebonden; hij begon te merken dat vijf zwagers en vier schoonzusters voor een echtgenoot even lastig kunnen zijn als één schoonmoeder. De jonge vrouw had van Brussel tot dan toe amper meer gezien dan het pensioonaat waar zij was opgeleid; haar relaties met de wereld waren om zo te zeggen enkel een verlengstuk van de familie. De vriendinnen uit het internaat woonden her en der verspreid; de mooiste en begaafdste, juffrouw G., een jonge Hollandse van wie zij had gehouden met de liefde waartoe je op je vijftiende in staat bent, en die op de trouwdag in haar rose bruidsmisjestoilet op meneer de C. een verblindende indruk had gemaakt, was met een Rus gehuwd en woonde duizenden mijlen ver weg; de twee jonge vrouwen schreven elkaar ernstige en hartelijke brieven. Ze hadden gedacht dat ze nu eindelijk van de ondraaglijke Noémi verlost waren, maar zij drukte nog met haar volle gewicht op de huishouding, want het hing van haar af of het jaargeld dat haar zoon van haar ontving al dan niet precies op de vervaldag werd betaald. En tenslotte, iets wat voor deze Fransman uit het noorden die alleen maar van het zuiden hield bijzonder droevig was, het regende er net zoals in Rijssel. 'Je zit nergens zo goed als ergens anders,' was een geliefd stopwoord van meneer de C. Voorlopig zat hij in Brussel nu niet bepaald goed.

Het besluit tot dit nu al door kleine wrijvingen aangetaste huwelijk had meneer de C. genomen kort na het verlies van zijn eerste vrouw, met wie hij door hechte banden van hartstocht, afkeer en wederzijdse wrok, en door vijftien jaar bewogen leven, min of meer zij aan zij doorgebracht, verbonden was. De eerste mevrouw de C. was gestorven onder aangrijpende omstandigheden, waarover deze man, die vrijuit over alles praatte, zo min mogelijk sprak. Hij had er op gerekend dat een nieuw, bekoorlijk gezicht hem de vroegere levensvreugde zou teruggeven: hij had zich vergist. Niet dat hij niet van Fernande hield: hij was trouwens nauwelijks in staat om met een vrouw te leven zonder zich aan haar te hechten en zonder haar te vertroetelen. Zelfs afgezien van haar uiterlijk, dat ik later zal proberen te beschrij-